

included

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣ ΜΕΣΩ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ:

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ
ΓΡΑΜΜΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

WWW.INCLUDEDPROJECT.EU

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣ ΜΕΣΩ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ: Χαρτογράφηση & Κατευθυντήριες Γραμμές Πολιτικής

Adrián Crescini - Αικατερίνη Αραμπατζή - Anja Marojevic - Anna Bellan – Γιώργος
Μπαλαμώτης - Γεώργιος Κόσσυβας - Daniela Eletti - Dominique Borm - Ελένη
Μπογιατζιδάκη - Επαμεινώνδας Κουταβέλης - Erisjan Bregu
- Kristina Vasileska - Laura Stanzani - Lorena Valencia
Marina Natsia - Meritxell Martínez – Νάγια Μποέμη - Nicola Paganoni
Salma Aladdin - Sarah Harou - Valentina Narváez - Veronica Cattini - Vesper Veer Visser

2023

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Το παρόν έγγραφο εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου "**INCLUDED: Inclusive sex-ed through creative methods**" (Έργο υπ' αριθ. 2020-1-UK01-KA227-SCH-094470). Η παρούσα δημοσίευση αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο των συγγραφέων και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

Εταίροι Έργου INCLUDED

- Merseyside Expanding Horizons (Ηνωμένο Βασίλειο): www.expandinghorizons.co.uk
- La Xixa Teatre (Ισπανία): www.laxixa.org
- Anziani e Non Solo (Ιταλία): www.anzianienonsolo.it
- Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αττικής (Ελλάδα): <https://pdeattikis.gr/EU/>
- Sexmatters (Ολλανδία): www.sexmatters.nl
- KMOP - Education and Innovation Hub (Ελλάδα): <https://education-hub.kmop.org/>
- KMOP Skorje (Σκόπια): <http://www.mk.kmop.org>

Αυτή η δημοσίευση έχει άδεια Creative Commons.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	9
ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΒΑΣΙΣΜΕΝΗ ΣΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	11
Ελλάδα.....	11
Εισαγωγή - Εθνικό πλαίσιο	11
Πνευματικό Αποτέλεσμα 1	12
Πνευματικό Αποτέλεσμα 2.....	17
Πνευματικό Αποτέλεσμα 3.....	17
Συστάσεις Πολιτικής	19
Συμπέρασμα	20
IMPRESSUM	21

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σεξουαλική υγεία ορίζεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ.) (2006) όχι μόνο ως η απουσία ασθενειών ή αρνητικών εμπειριών σχετικά με τη σεξουαλικότητα, αλλά και ως "η δυνατότητα να έχουμε ευχάριστες και ασφαλείς σεξουαλικές εμπειρίες" (σ. 4). Επιπλέον, ο ορισμός αναφέρει ότι "τα σεξουαλικά δικαιώματα όλων των ατόμων πρέπει να γίνονται σεβαστά, να προστατεύονται και να ικανοποιούνται (σ. 4). Τα άτομα με νοητικές, γνωστικές και σωματικές διαφορετικότητες δεν διαφέρουν από αυτή την άποψη και εκφράζουν την ανάγκη και την επιθυμία να δημιουργήσουν σχέσεις, να έρθουν σε σεξουαλική επαφή και να αποκτήσουν γνώσεις γύρω από το σεξ (Kelly, Crowley, & Hamilton, 2009; Konstantareas & Lunsky, 1997; McCabe, 1999; Siebelink, de Jong, Taal, & Roelvink, 2006). Ωστόσο, η πρόσβαση στη σεξουαλική αγωγή υγείας είναι περιορισμένη για πολλούς νέους με νοητικές, γνωστικές και σωματικές διαφορετικότητες.

Σύμφωνα με την UNESCO, η Συμπεριληπτική Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση (ΣΣΔ) είναι μια διαδικασία που βασίζεται στο πρόγραμμα σπουδών σεξουαλικής αγωγής και περιλαμβάνει τις πτυχές του γνωστικού, συναισθηματικού, σωματικού και κοινωνικού επιπέδου. Η ΣΣΔ είναι σημαντική επειδή παρέχει στα παιδιά και τους νέους γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες που α) τους ενδυναμώνουν όσον αφορά την υγεία, την ευημερία και την αξιοπρέπειά τους, β) τους προετοιμάζουν να αναπτύξουν κοινωνικές και σεξουαλικές σχέσεις με σεβασμό, γ) τους κάνουν να κατανοούν και να διασφαλίζουν την προστασία των δικαιωμάτων τους και να σέβονται και τα δικαιώματα των άλλων. Ενώ τα οφέλη της ΟΣΑ έχουν αποδειχθεί ευρέως, η UNESCO έχει δηλώσει ότι υπάρχουν περιορισμένες πληροφορίες σχετικά με τον αντίκτυπό της σε ήδη περιθωριοποιημένες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των νέων με νοητικές, γνωστικές και σωματικές διαφορετικότητες. Θα πρέπει να διερευνηθούν περαιτέρω δημιουργικές μέθοδοι που είναι κατάλληλες και αποτελεσματικές για αυτή την ομάδα-στόχο, όπως τα θεατρικά παιχνίδια και τα παιχνίδια ρόλων.

Επιπλέον, το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 επηρέασε τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση όλων των παιδιών και των νέων με διάφορους τρόπους: α) με το κλείσιμο των σχολείων, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση έλαβε λιγότερη προσοχή, επειδή στα διαδικτυακά μαθήματα στο σπίτι δεν αποτελούσε προτεραιότητα, β) η αυξημένη χρήση του διαδικτύου λόγω της πανδημίας COVID-19 αύξησε τον κίνδυνο σεξουαλικής παρενόχλησης των παιδιών στο διαδίκτυο. Ωστόσο, με το κλείσιμο των σχολείων, πολλοί γονείς ανέλαβαν πρόσθετο ρόλο ως εκπαιδευτικοί. Καθώς οι οικογένειες περνούσαν περισσότερο χρόνο μαζί στο σπίτι, οι γονείς είχαν την ευκαιρία να συνδεθούν με τα παιδιά τους και να εμβαθύνουν στη σεξουαλική υγεία με ουσιαστικό και πιο στοχευμένο τρόπο. Αυτή η προσπάθεια των γονέων θα πρέπει επίσης να υποστηριχθεί.

Το έργο INCLUDED στοχεύει να ανταποκριθεί σε αυτές τις προκλήσεις σχεδιάζοντας και εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα σεξουαλικής εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς για μαθητές γυμνασίου και ένα μοντέλο για την προώθηση μιας προσέγγισης της σεξουαλικής εκπαίδευσης σε ολόκληρο το σχολείο, τα οποία βασίζονται σε φιλικές προς τους μαθητές και δημιουργικές θεατρικές τεχνικές, όπως το παιχνίδι ρόλων και τα θεατρικά παιχνίδια που αναφέρθηκαν παραπάνω. Αυτού του είδους τα παιχνίδια έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικά στην εκπαίδευση των νέων. Εκτός από το

πρόγραμμα σπουδών για τη σεξουαλική αγωγή, το έργο INCLUDED στοχεύει στην προώθηση ενός ολιστικού και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλοντος για νέους με νοητικές, γνωστικές και σωματικές διαφορετικότητες. Για παράδειγμα, οι προσεγγίσεις της Κριτικής Παιδαγωγικής και της Αγωγής του Καταπιεσμένου προσφέρουν πολύτιμα εργαλεία για την προώθηση διαλογικών σχέσεων με ομάδες νέων. Στην πραγματικότητα, το έργο επικεντρώνεται στην παροχή σημαντικών μέσων, εργαλείων και δεξιοτήτων στους εκπαιδευτικούς για να αυξήσουν τις γνώσεις και τις ικανότητές τους και να τους καταστήσουν ικανούς να παρέχουν ένα υψηλής ποιότητας και ολιστικό πρόγραμμα σπουδών σεξουαλικής αγωγής.

Οι κύριοι στόχοι του έργου είναι α) η υποστήριξη των έφηβων μαθητών/μαθητριών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων με νοητικές, γνωστικές και λειτουργικές διαφορετικότητες, μέσω ενός εκπαιδευτικού προγράμματος σπουδών. Μέσω αυτού του προγράμματος οι μαθητές/μαθήτριες θα επιτύχουν αποτελεσματικά τα βασικά μαθησιακά αποτελέσματα της σεξουαλικής αγωγής σύμφωνα με τα πρότυπα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (Π.Ο.Υ.), β) η υποστήριξη των εκπαιδευτικών και του σχολικού προσωπικού μέσω ενός ηλεκτρονικού μαθήματος που τους/τις εκπαιδεύει να εφαρμόζουν καινοτόμες πρακτικές στη σεξουαλική αγωγή μέσω δημιουργικών μεθόδων, γ) η ενεργός συνεργασία των γονέων και των κηδεμόνων στο πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής μέσω ενός μεθοδολογικού οδηγού και δ) η ανάπτυξη ανοικτών εκπαιδευτικών πόρων.

Οι στόχοι αυτοί συνδέονται με τα ακόλουθα αποτελέσματα:

- Ένα εγχειρίδιο για τα σχολεία για την εφαρμογή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, συγκεκριμένα ένα πρόγραμμα κατάρτισης μαθητών/μαθητριών χωρίς αποκλεισμούς μέσω δημιουργικών μεθόδων. (Πνευματικό Αποτέλεσμα 1)
- Ένα ηλεκτρονικό μάθημα για εκπαιδευτικούς σχετικά με τη διδασκαλία της σεξουαλικής αγωγής χωρίς αποκλεισμούς μέσω δημιουργικών μεθόδων (Πνευματικό Αποτέλεσμα 2)
- Ένας οδηγός για σχολεία σχετικά με το πώς να συμπεριλάβουν την οικογένεια στη Συμπεριληπτική Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση, με βάση τη θεωρία της Κριτικής Παιδαγωγικής (Πνευματικό Αποτέλεσμα 3)
- Ένας οδηγός για την εφαρμογή μιας δημιουργικής προσέγγισης σε όλη τη σχολική κοινότητα σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή χωρίς αποκλεισμούς (Πνευματικό Αποτέλεσμα 4)

Το παρόν έγγραφο αποτελεί τον οδηγό που αναφέρθηκε στο τέλος της προηγούμενης λίστας, ο οποίος περιλαμβάνει κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής και έναν λεπτομερή χάρτη πορείας/χαρτογράφηση με βάση την εμπειρία σε κάθε χώρα εταίρο. Ο παρών οδηγός επικεντρώνεται στην εφαρμογή μιας δημιουργικής προσέγγισης για όλη τη σχολική κοινότητα για την ολιστική και θετική σεξουαλική αγωγή και απευθύνεται στις εκπαιδευτικές αρχές και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής.

Πιο συγκεκριμένα, ο κύριος στόχος του εγγράφου είναι να διευκολύνει την ενσωμάτωση της ολιστικής και θετικής σεξουαλικής αγωγής και να ενημερώσει την πολιτική μέσω μιας εφαρμοσμένης, εστιασμένης, εκ των κάτω προς τα πάνω προσέγγισης όσον αφορά τους ανοικτούς εκπαιδευτικούς πόρους που μπορούν να συμβάλλουν στην ευημερία και την κοινωνική ένταξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Περιλαμβάνει κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής και μία χαρτογράφηση για περαιτέρω υιοθέτηση, μια ολιστική και θετική προσέγγιση της σεξουαλικής αγωγής σύμφωνα με το πλαίσιο πολιτικής του Π.Ο.Υ. "Πρότυπα για τη Σεξουαλική Αγωγή στην Ευρώπη" και μια εστίαση στην πολυμορφία με βάση τη διατομεακή προσέγγιση όπου λαμβάνονται υπόψη η φυλή, το φύλο, οι ικανότητες, η κοινωνική τάξη, το μεταναστευτικό καθεστώς, ο σεξουαλικός προσανατολισμός κ.λπ.

Ως εκ τούτου, το παρόν έγγραφο περιλαμβάνει τη μεθοδολογία και τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την εφαρμογή σε κάθε χώρα εταίρο των προηγούμενων δραστηριοτήτων του έργου, την περιγραφή κάθε εθνικού πλαισίου όσον αφορά τη σεξουαλική εκπαίδευση και τις υφιστάμενες πολιτικές. Μέσω της σύγκρισης των υφιστάμενων και των ελλειπόντων πολιτικών σε κάθε χώρα, έγινε μία χαρτογράφηση πολιτικής με συστάσεις.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι στόχοι του έργου INCLUDED περιλαμβάνουν το σχεδιασμό, την πιλοτική εφαρμογή και την αξιολόγηση ενός προγράμματος σεξουαλικής εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς για μαθητές/-τριες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τη χρήση δημιουργικών και θεατρικών μεθόδων. Το έργο INCLUDED υιοθέτησε μια ολόπλευρη παιδαγωγική προσέγγιση που απευθύνεται σε τρεις κύριες ομάδες: 1) έφηβους μαθητές (συμπεριλαμβανομένων μαθητών με διανοητικές, γνωστικές και λειτουργικές διαφορετικότητες) που φοιτούν σε γυμνάσια των χωρών εταίρων, 2) εκπαιδευτικούς και σχολικό προσωπικό (άμεσα ή έμμεσα) που εμπλέκονται σε δραστηριότητες σεξουαλικής αγωγής και 3) γονείς/κηδεμόνες/κηδεμόνες. Εφαρμόζεται στην πράξη μια ολιστική και θετική προσέγγιση της σεξουαλικής εκπαίδευσης σύμφωνα με το πλαίσιο πολιτικής του Π.Ο.Υ. "Πρότυπα για τη Σεξουαλική Εκπαίδευση στην Ευρώπη" σε συνδυασμό με μια δημιουργική, ενσώματη, βασισμένη στις τέχνες, θεατρική και διατομεακή μεθοδολογική προσέγγιση.

Εκτός από την δευτερογενή έρευνα που διεξήγαγε κάθε εταίρος προκειμένου να κατανοήσει σε βάθος το πλαίσιο της σεξουαλικής εκπαίδευσης σε κάθε χώρα-εταίρο, διεξήχθη επίσης πρωτογενής έρευνα με τις ομάδες-στόχους προκειμένου να προσδιοριστούν οι ανάγκες τους.

Πιο συγκεκριμένα:

Στο ΠΑ1, οι εταίροι ανέπτυξαν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους μαθητές, ένα εγχειρίδιο για τα σχολεία και προτάσεις για τον τρόπο εισαγωγής του στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών. Το πρόγραμμα βασίζεται στο εθνικό πλαίσιο και σε συνεντεύξεις με τις εκπαιδευτικές αρχές, τους/τις εκπαιδευτικούς, τους γονείς και τους μαθητές που προσδιόρισαν τις ανάγκες τους. Πραγματοποιήθηκε πιλοτική εφαρμογή. Κάθε εταίρος παρέδωσε το δωρο εκπαιδευτικό πρόγραμμα σε μαθητές ηλικίας 14-20 ετών.

Στο πλαίσιο του ΠΑ2, οι εταίροι ανέπτυξαν ένα ηλεκτρονικό μάθημα για τους/τις εκπαιδευτικούς σχετικά με το πώς μπορούν να διδάξουν τη σεξουαλική αγωγή χωρίς αποκλεισμούς μέσω δημιουργικών μεθόδων, με βάση επίσης τις προηγούμενες εμπειρίες και τα αποτελέσματα του ΠΑ1. Οι ενότητες του ηλεκτρονικού μαθήματος βασίζονται στα εξής: α) στη Μέθοδο Κρίσιμου Περιστατικού, η οποία είναι μια συστηματική, ανοικτή τεχνική που περιλαμβάνει την ανάλυση συγκεκριμένων καταστάσεων για να προσδιοριστεί ποιες επικοινωνιακές ενέργειες ή συμπεριφορές θα οδηγούσαν στην καλύτερη δυνατή έκβαση μιας δεδομένης κατάστασης, β) στην Ψυχολογία Προσανατολισμένη στη Διαδικασία (Process Oriented Psychology – POP), η οποία είναι ένα μοντέλο που ενσωματώνει και χρησιμοποιεί συνεισφορές από διάφορους κλάδους για να διευκολύνει την αλλαγή και την ανάπτυξη τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, γ) στο Θέατρο του Καταπιεσμένου, το οποίο είναι μια μέθοδος δραματικών τεχνικών που έχει ως στόχο να φέρει στο φως τη συστημική εκμετάλλευση και καταπίεση μέσα σε κοινές καταστάσεις και να επιτρέψει στους θεατές να γίνουν ενεργοί θεατές, και δ) σε ενταξιακές πρακτικές. Εφαρμόστηκε πιλοτικά με 6-8 εκπαιδευτικούς σε κάθε χώρα.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Τέλος, στο ΠΑ3, οι εταίροι συμπεριέλαβαν και τις οικογένειες και ανέπτυξαν έναν οδηγό για τα σχολεία με διαδραστικά εργαστήρια για γονείς/κηδεμόνες και εκπαιδευτικούς. Η πρωτογενής έρευνα για αυτά τα εργαστήρια περιλαμβάνει δύο σειρές συνεντεύξεων με το προσωπικό των σχολείων κάθε χώρας. Το υλικό που αναπτύχθηκε στις αρχές του καθολικού Σχεδιασμού για τη Μάθηση και της Κριτικής Παιδαγωγικής του Paulo Freire. Πραγματοποιήθηκε μια πιλοτική εφαρμογή στην οποία συμμετείχαν τόσο γονείς/κηδεμόνες όσο και εκπαιδευτικοί.

ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Ελλάδα

Εισαγωγή - Εθνικό πλαίσιο

Σύμφωνα με την ελληνική πρωτογενή έρευνα, τα ανθρώπινα/σεξουαλικά δικαιώματα, τα ζητήματα διαφορετικότητας, οι ταυτότητες φύλου, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, τα ζητήματα φύλου και η σεξουαλικότητα παραμένουν σιγματοσιμένα θέματα στα ελληνικά σχολεία. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει ειδικό μάθημα για τη σεξουαλική αγωγή στην ειδική ή/και ενταξιακή εκπαίδευση. Θέματα όπως αυτά διδάσκονται ως ειδικές/ξεχωριστές θεματικές ενότητες σε μια διαθεματική προσέγγιση στο πλαίσιο άλλων γνωστικών αντικειμένων ή μαθημάτων (κοινωνικές δεξιότητες, επικοινωνιακές δεξιότητες, συναισθηματικές δεξιότητες...) από εκπαιδευτικούς, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.λπ. Η διάρκεια της ενότητας εξαρτάται από τις ανάγκες της τάξης ή της ομάδας μαθητών κάθε εκπαιδευτικού καθώς και από το σχεδιασμό του σχετικού προγράμματος. Η σεξουαλική αγωγή, επομένως, δεν αποτελεί υποχρεωτικό μάθημα για τη δευτεροβάθμια γενική, ειδική ή επαγγελματική εκπαίδευση και δεν περιλαμβάνεται ως ξεχωριστό μάθημα στο εθνικό, επίσημο πρόγραμμα σπουδών. Οι ηλικίες των μαθητών που παρακολουθούν προγράμματα σεξουαλικής αγωγής στους δύο διαφορετικούς τύπους σχολείων δευτεροβάθμιας ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης είναι από 12 έως 24 ετών. Η μόνη επίσημη σεξουαλική αγωγή που εισήγαγε το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων το 2021 αποτελεί μέρος της θεματικής ενότητας "Ζω Καλύτερα – Ευ ζην". Πρόκειται για ένα εργαστηριακό πρόγραμμα για μαθητές γυμνασίου (13-16 ετών), όπου εισάχθηκε στη νέα διδακτική περιοχή των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων (ΕΔ). Η εισαγωγή του μαθήματος γίνεται αρχικά στην Γ΄ Δημοτικού, την Στ΄ Δημοτικού και την Β΄ Γυμνασίου κατά την διάρκεια πέντε ως επτά εβδομαδιαίων συναντήσεων διάρκειας μίας ώρας. Παρόλα αυτά, θα διδάσκεται μόνο εφόσον ο σύλλογος διδασκόντων επιλέξει να είναι συναφές με τις ανάγκες των σχολείων.

Για παράδειγμα, η ανατομία διδάσκεται στη βιολογία και τα θέματα φύλου ή οι σχέσεις διδάσκονται στις κοινωνικές επιστήμες, την αισθητική αγωγή, τη λογοτεχνία ή μέσω εξωσχολικών δραστηριοτήτων. Στην αρχή κάθε σχολικού έτους, το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων εκδίδει κατάλογο επαγγελματιών, κυρίως μαιών, γυναικολόγων και επαγγελματιών υγείας, που επιτρέπεται να προσφέρουν σύντομες εποικοδομητικές συναντήσεις (2 διδακτικές ώρες) για τους μαθητές. Επιπλέον, ορισμένοι φορείς παρέχουν ευκαιρίες ενημέρωσης και παρέμβασης σε συνεργασία με τα σχολεία. Για να παρακολουθήσουν οι μαθητές αυτές τις συναντήσεις, πρέπει να υποβληθεί γραπτή γονική συγκατάθεση στο σχολείο πριν από τη συνάντηση. Οι συναντήσεις αυτές επικεντρώνονται κυρίως στην ανατομία, την πρόληψη ασθενειών και την αντισύλληψη, θέματα φύλου και σεξουαλικότητας. Συνολικά, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, είναι σημαντικό, να εισάγει ένα εθνικό και επίσημο πρόγραμμα στα σχολεία.

Πνευματικό Αποτέλεσμα 1

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το ΠΑ1 περιλαμβάνει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τους μαθητές, ένα εγχειρίδιο για τα σχολεία και συστάσεις για τον τρόπο εισαγωγής του στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών. Το πρόγραμμα βασίζεται στο εθνικό πλαίσιο και σε συνεντεύξεις με τις σχολικές αρχές, τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και τους/τις μαθητές/-τριες που προσδιόρισαν τις ανάγκες τους. Τέλος, πραγματοποιήθηκε πιλοτική εφαρμογή με μαθητές/-τριες.

Δευτερογενής Έρευνα

Ήδη από τον περασμένο Σεπτέμβριο, το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, με νόμο που έφερε προς ψήφιση στη Βουλή τον Ιούνιο του 2020 (Ν4692/2020)¹ σχετικά με τη μεταρρύθμιση του δημόσιου σχολείου, έχει εντάξει στο υποχρεωτικό πρόγραμμα των νηπιαγωγείων, της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Εργαστήρια Δεξιοτήτων που στοχεύουν στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων ζωής, των κοινωνικών δεξιοτήτων και των τεχνολογικών δεξιοτήτων του μαθητή. Η δράση συμπεριέλαβε 218 σχολεία στην πρώτη πιλοτική φάση, και την επόμενη σχολική χρονιά εντάχθηκε σε όλα τα σχολεία της χώρας. Σε αυτά τα εργαστήρια, στον θεματικό κύκλο "Ευημερία", διδάσκεται η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, ενώ ο θεματικός κύκλος "Κοινωνική ενσυναίσθηση και υπευθυνότητα" περιλαμβάνει την ενίσχυση αξιών όπως ο αμοιβαίος σεβασμός, ο σεβασμός της διαφορετικότητας και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Trigka, 2021). Το νέο πρόγραμμα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης θα εφαρμοστεί σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένου του νηπιαγωγείου, της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σύμφωνα με τον προαναφερθέντα νόμο (Ν4692/2020). Μέχρι την πρώτη πιλοτική εφαρμογή του νέου προγράμματος σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, το οποίο εφαρμόστηκε κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2020-2021, υπήρχαν εκπαιδευτικοί, που επέλεγαν να εντάξουν τη σεξουαλική υγεία, συνήθως στο πλαίσιο προγραμμάτων Αγωγής Υγείας, π.χ. στο πλαίσιο του προγράμματος Αγωγή Υγείας, το οποίο λάμβανε χώρα μετά το τέλος του προγράμματος διδασκαλίας και ήταν προαιρετικό για τους μαθητές.

Σύμφωνα με στοιχεία που έχουν ανακτηθεί από το Ινστιτούτο Ψυχικής και Σεξουαλικής Υγείας, οι έφηβοι στην Ελλάδα έχουν ως κύρια πηγή πληροφόρησης σχετικά με το σεξ τους/τις φίλους/φίλες τους (52%), επειδή αισθάνονται πιο άνετα να συζητούν τέτοια θέματα μαζί τους και να κάνουν σχετικές ερωτήσεις. Το διαδίκτυο είναι η δεύτερη πιο δημοφιλής πηγή πληροφόρησης για τα παιδιά και τους εφήβους (23%). Οι γονείς και τα σχολεία αποτελούν επίσης πηγές πληροφόρησης σχετικά με το σεξ, αλλά σε πολύ χαμηλά ποσοστά (14% και 11%) (Liaka, 2010).

Το 2021, το ευρύ κοινό, ιδίως η νεολαία, συγκλονίστηκε από την ελληνική εκδοχή του κινήματος "Me Too", που αφορούσε τη δημοσιοποίηση περιπτώσεων σεξουαλικής κακοποίησης στην Ελλάδα. Ξεκίνησε το χειμώνα του 2020 μετά τη δημόσια αφήγηση της αθλήτριας Σοφίας Μπεκατώρου για τη σεξουαλική κακοποίηση που υπέστη πριν από πολλά χρόνια (1998). Η ίδια κατονόμασε ότι ο επιτιθέμενος ήταν μέλος της Ελληνικής Ιστιοπλοϊκής Ομοσπονδίας (Tsinola, 2021). Οι αποκαλύψεις της Μπεκατώρου συνοδεύτηκαν από ένα κύμα επιδοκιμασίας και υποστήριξης που εκδηλώθηκε κυρίως μέσω των κοινωνικών μέσων δικτύωσης και των μέσων ενημέρωσης. Μετά από αυτές τις

αποκαλύψεις, παρόμοιες αποκαλύψεις δημοσιοποιήθηκαν και από άλλους επαγγελματίες αθλητές, φοιτητές, δημοσιογράφους, πολιτικούς και, τέλος, ηθοποιούς. Αποκορύφωμα των καταγγελιών ήταν η σύλληψη του πρώην καλλιτεχνικού διευθυντή του Εθνικού Θεάτρου, Δημήτρη Λιγνάδη, μετά την ανακοίνωση καταγγελιών κατά του ηθοποιού και σκηνοθέτη για βιασμό και παιδεραστία.

Ένα άλλο θέμα είναι τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην Ελλάδα. Τον Απρίλιο του 2021, ο Πρωθυπουργός δημιούργησε Ειδική Επιτροπή για να διερευνήσει την κατάσταση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας στην Ελλάδα και να προτείνει μεταρρυθμίσεις πολιτικής που θα φέρουν ίσα δικαιώματα και ευκαιρίες για τους ανθρώπους αυτούς. Η επιτροπή ολοκλήρωσε τις εργασίες της τον Ιούνιο του 2021. Μερικά από τα πιο σημαντικά θέματα που συζητήθηκαν πολύ στη δημόσια σφαίρα είναι η αναγνώριση του γάμου μεταξύ ομοφυλοφίλων (προς το παρόν, στην Ελλάδα αναγνωρίζονται μόνο τα σύμφωνα συμβίωσης) και τα δικαιώματα υιοθεσίας. Κατά τη διάρκεια του Athens Pride 2021 (που πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2021), η συζήτηση πυροδοτήθηκε για άλλη μια φορά. Επί του παρόντος, δεν αναλαμβάνονται πολιτικές πρωτοβουλίες σχετικά με τα αποτελέσματα αυτής της επιτροπής.

Σήμερα, τα θέματα ταμπού/στιγματισμού στην ελληνική εκπαίδευση και στην ελληνική κοινωνία γενικότερα είναι:

1. Φύλο: Ο νέος νόμος που εισάγει τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία έχει συναντήσει πολλές αρνητικές αντιδράσεις από γονείς, ορισμένα μέλη της εκκλησίας και συντηρητικούς.
2. Ψυχική υγεία: Τα θέματα ψυχικής υγείας αποτελούσαν ταμπού στην Ελλάδα για χρόνια. Ωστόσο, η δεκαετής κοινωνικοοικονομική κρίση συνέβαλε στο να γίνουν πιο ορατά στην κοινωνία, με τους ανθρώπους να μιλούν πλέον πιο ανοιχτά γι' αυτά (naftemporiki.gr, 2019).
3. Ομοφυλοφιλία: Η ομοφυλοφιλία εξακολουθεί να αποτελεί θέμα ταμπού στην ελληνική κοινωνία και εκπαίδευση. Μέχρι πρόσφατα, τα φιλιά μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου που ήταν μέρος μιας ελληνικής τηλεοπτικής σειράς οδήγησαν στην επιβολή προστίμων από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης.

Ανάλογα με τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες, οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να φοιτήσουν είτε στη γενική εκπαίδευση (τυπικά σχολεία με πρόσθετα, υποστηρικτικά εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία εφαρμόζονται από εκπαιδευτικούς ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης) είτε σε σχολεία ειδικής εκπαίδευσης. Αυτό καθορίζεται κατά περίπτωση από τα ΚΕΔΑΣΥ (Κέντρα Διαγνωστικής Αξιολόγησης, Συμβουλευτικής και Υποστήριξης).

Οι μαθητές με ήπιες μαθησιακές δυσκολίες μπορούν να παρακολουθούν τυπικές τάξεις στο γενικό σχολείο με παράλληλη υποστήριξη και συνεκπαίδευση από εκπαιδευτικούς ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης, εφόσον αυτό απαιτείται από το είδος και το βαθμό των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών. Ειδικά οργανωμένες και κατάλληλα στελεχωμένες τάξεις ενταξιακής εκπαίδευσης λειτουργούν στα σχολεία γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης με δύο τύπους προγραμμάτων (Doe, 2017a):

-] Ένα κοινό και εξειδικευμένο πρόγραμμα (έως 15 ώρες διδασκαλίας την εβδομάδα) που καθορίζεται από πρόταση του οικείου ΚΕΔΑΣΥ για μαθητές με ηπιότερες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
-] Εξειδικευμένο ομαδικό ή ατομικό πρόγραμμα διευρυμένου ωραρίου, που καθορίζεται με πρόταση του οικείου ΚΕΔΑΣΥ, για μαθητές με σοβαρότερες μορφές ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, οι οποίες δεν καλύπτονται από ανεξάρτητες μονάδες ειδικής αγωγής που αντιστοιχούν στον αναγκαίο τύπο και βαθμό. Το εξειδικευμένο πρόγραμμα μπορεί να είναι ανεξάρτητο από το δημόσιο, ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών.

Οι μαθητές με σημαντικές δυσκολίες μπορούν να παρακολουθήσουν (Doe, 2017b):

-] Ανεξάρτητες ΣΜΕΑΕ (Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης).
-] Σχολεία ή τμήματα που λειτουργούν ανεξάρτητα ή ως παραρτήματα άλλων σχολείων σε νοσοκομεία, κέντρα αποκατάστασης, ιδρύματα φροντίδας ανηλίκων, ιδρύματα για χρονίως πάσχοντες ή υπηρεσίες εκπαίδευσης και αποκατάστασης ψυχικής υγείας, εφόσον σε αυτά κατοικούν άτομα με αναπηρία. Αυτές οι εκπαιδευτικές δομές θεωρούνται ΣΜΕΑΕ και υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας.
-] Η κατ' οίκον εκπαίδευση, όταν κρίνεται απαραίτητη, μπορεί να γίνει για σοβαρά βραχυπρόθεσμα ή χρόνια προβλήματα υγείας, τα οποία δεν επιτρέπουν στους μαθητές να μετακινηθούν και να παρακολουθήσουν το σχολείο. Ο εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής δεν παρέχει κατ' ανάγκη κατ' οίκον διδασκαλία, εκτός αν το σχετικό ΚΕΔΑΣΥ προβλέπει τέτοια οδηγία.

Η ύλη των μαθημάτων που διδάσκονται στο σχολείο εγκρίνεται μετά από συγκεκριμένη διαδικασία. Τα βιβλία ανατίθενται σε έναν συγγραφέα ή σε μια συγγραφική ομάδα. Μετά την επιλογή αυτή, ο εκάστοτε υπεύθυνος ενός συγκεκριμένου μαθήματος υποβάλλει πρόταση που πρέπει να εγκριθεί από το αρμόδιο τμήμα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Στη συνέχεια, το τμήμα του Ινστιτούτου προβαίνει στην έγκριση και εκδίδεται η σχετική υπουργική απόφαση, η οποία περιλαμβάνει τις προδιαγραφές του υπό παραγωγή διδακτικού υλικού. Το διδακτικό υλικό εμποτεύεται από τον εντεταλμένο Σύμβουλο ή Βοηθό του Ινστιτούτου και τελικά κρίνεται από εξωτερική επιτροπή αξιολόγησης (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2009).

Από το 2003, όλα τα νέα εγχειρίδια υποχρεωτικής εκπαίδευσης παράγονται μετά από διαγωνισμό. Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της συγγραφής τους, αξιολογούνται από μια εξωτερική επιτροπή κρίσης που αποτελείται από έναν φοιτητή πανεπιστημίου που ειδικεύεται στο θέμα του βιβλίου, έναν σχολικό σύμβουλο και έναν εκπαιδευτικό.

Η Ελλάδα είναι μία από τις χώρες στις οποίες τα διαφυλικά και ομοφυλόφιλα άτομα έχουν λιγότερες πιθανότητες να βιώσουν θετική σχολική ατμόσφαιρα, καθώς και από τις χώρες με τη χαμηλότερη κατάταξη όσον αφορά το πόσο ικανοποιημένοι είναι από τη ζωή τους (Moshonakou & Ntani, 2018). Οι νομοθετικές μεταρρυθμίσεις του 2015 βελτίωσαν τη θέση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην Ελλάδα. Επίσης, οι ΛΟΑΤΚΙ+ υποψήφιοι στις προηγούμενες εκλογές αποδεικνύουν ότι το μοντέλο του πολιτικού, που μέχρι τώρα (σχεδόν θα έπρεπε να είναι) ένας ετερόφυλος, κατά προτίμηση

αρρενωπός-άντρας, αλλάζει. Ένα μεγάλο βήμα έγινε μετά τα πρόσφατα περιστατικά και τις καταγγελίες για σεξουαλικές επιθέσεις και σεξουαλική κακοποίηση στους τομείς του αθλητισμού και του θεάτρου, όταν η κυβέρνηση αποφάσισε να εφαρμόσει άμεσα προγράμματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία ως προληπτικό μέτρο.

Πιλοτική Εφαρμογή

Συνολικά, 32 μαθητές συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή από δύο διαφορετικά σχολεία.

Είκοσι πέντε (25) μαθητές προέρχονταν από σχολείο γενικής εκπαίδευσης και επτά (7) από σχολείο ειδικής εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, υπήρχαν μαθητές με νοητικές και γνωστικές διαφοροποιήσεις, μεταξύ των οποίων δύο μαθητές με ΔΑΦ (Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος) και δύο μαθητές με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής/Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ), οι οποίοι παρακολουθούσαν πρόσθετα προγράμματα ενταξιακής εκπαίδευσης στο τυπικό εκπαιδευτικό πλαίσιο-γυμνάσιο και είχαν πρόσθετη υποστήριξη. Επιπλέον, τέσσερις εκπαιδευτικοί ήταν παρόντες -τρεις γενικής εκπαίδευσης και ένας ειδικής εκπαίδευσης- και ένας ψυχολόγος που εργάζεται στο σχολείο ειδικής εκπαίδευσης.

Αποτελέσματα

Η πιλοτική εφαρμογή στην Ελλάδα ήταν γόνιμη και εντόπισε τις ανάγκες των μαθητών. Παρόλο που δήλωσαν ότι είχαν γνώσεις σχετικά με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, στην πραγματικότητα υπήρχαν πολλές παρανοήσεις, προκαταλήψεις και στερεότυπα. Επιπλέον, η πιλοτική εφαρμογή ήταν χρήσιμη και για τους εκπαιδευτικούς, διότι αναφέρθηκαν σε ομοφοβικές συμπεριφορές. Συγκεκριμένα, επαλήθευσαν ότι πολλοί μαθητές φαίνεται να είναι ομοφοβικοί και ότι ο τοξικός ανδρισμός είναι διαδεδομένος. Αυτοί οι μαθητές έχουν ελάχιστη ανοχή σε οτιδήποτε διαφορετικό-δήλωσαν ότι θα χρησιμοποιούσαν βία αν κάποιος προσπαθούσε να τους παρενοχλήσει και δεν θα αλληλεπιδρούσαν με έναν ομοφυλόφιλο μαθητή. Αυτοί οι μαθητές πίστευαν ότι γνώριζαν πολλά για το σεξ και ρώτησαν γιατί οι συντονιστές προωθούσαν μια γκέι ατζέντα. Για παράδειγμα, πριν από το Θέατρο Εικόνας, έγινε μια πολύ σύντομη αναφορά στη μέθοδο του Θεάτρου του Καταπιεσμένου, εστιάζοντας στις μορφές καταπίεσης και στο καταπιεσμένο άτομο. Ένας μαθητής από το ειδικό σχολείο ρώτησε την ομάδα μας: "Τι πρέπει να κάνουμε αν δούμε δύο αγόρια να φιλιούνται;". Το ερώτημα ήταν η αφορμή για τη δημιουργία μιας ακίνητης εικόνας από έναν μαθητή. Στη συνέχεια, δόθηκε μια ακριβής περιγραφή, τίτλοι της εικόνας και μια συζήτηση για την καταπίεση. Ζητήθηκε από τα παιδιά να παρέμβουν και να αλλάξουν την εικόνα. Είχαμε δύο παρεμβάσεις: μια αντίδραση στο ομοφοβικό περιστατικό και μια άλλη για να αλλάξουμε τη στάση του φιλιού των δύο αγοριών. Δυστυχώς, ο χρόνος ήταν πολύ λίγος για να φτάσουμε στην ιδανική εικόνα. Αυτό ήταν ένα απροσδόκητο αποτέλεσμα της πιλοτικής εφαρμογής.

Όσον αφορά τα θετικά αποτελέσματα, πρώτον, όλοι οι μαθητές συμμετείχαν ενεργά και αλληλεπιδρούσαν μεταξύ τους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι μαθητές του γενικού σχολείου συνεργάστηκαν και επικοινωνούσαν κατά τη διάρκεια της κατάρτισης με τους μαθητές του ειδικού σχολείου. Επίσης, το Θέατρο του Καταπιεσμένου ήταν ένα σημαντικό πλεονέκτημα της κατάρτισης, και οι μαθητές ενεπλάκησαν δημιουργικά και εργάστηκαν ως ομάδα. Τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές έδειξαν ενδιαφέρον και ικανοποίηση. Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί ζήτησαν να

ενημερωθούν για τα επόμενα βήματα του προγράμματος ώστε να βελτιώσουν τις μεθόδους σεξουαλικής αγωγής τους ώστε να είναι πιο περιεκτικές και προετοιμασμένες για περιστατικά διακρίσεων και βίας, ενώ οι μαθητές ζήτησαν περισσότερο οπτικοακουστικό υλικό και περιεχόμενο σχετικά με το θέμα της σεξουαλικότητας.

Φυσικά, υπήρξαν και κάποιες δυσκολίες κατά την πιλοτική εφαρμογή. Πρώτα απ' όλα, οι περιορισμοί λόγω της πανδημίας COVID-19. Δεύτερον, ορισμένες από τις δραστηριότητες ήταν ακατάλληλες για τη συγκεκριμένη ομάδα-στόχο, επειδή οι μαθητές δεν ήταν εξοικειωμένοι με αυτές, με αποτέλεσμα να νιώθουν άβολα. Οι λόγοι πίσω από αυτό μπορεί να είναι: i) η απουσία σωματικών και βιωματικών δραστηριοτήτων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ii) η πανδημία που περιόρισε τα παιδιά σωματικά και κοινωνικά, iii) ο μεγάλος αριθμός των μαθητών που συμμετείχαν, iv) και η πίεση του χρόνου για την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων. Όσον αφορά τους/τις εκπαιδευτικούς του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, δεν είναι τόσο εξοικειωμένοι/ες με σωματικές και βιωματικές δραστηριότητες. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή τους σε αυτού του είδους τις δραστηριότητες δεν ήταν τόσο ενεργή. Αντίθετα, η συμμετοχή τους στις δραστηριότητες που απαιτούσαν προφορικό λόγο ήταν σταθερή και πολύ υποστηρικτική. Τέλος, η ενότητα "Ανατομία, εφηβεία και σωματικές αλλαγές" θεωρήθηκε βαρετή, καθώς οι συμμετέχοντες/ουσες ήταν ήδη εξοικειωμένοι/ες με το περιεχόμενο.

Είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί στα αποτελέσματα της πιλοτικής εφαρμογής ότι κατά την πρώτη ημέρα της πιλοτικής φάσης, οι μαθητές δεν ήταν τόσο δραστήριοι, οπότε η ελληνική ομάδα αποφάσισε να προτείνει μια πιο διαδραστική δραστηριότητα για την ενότητα "Σεξ και Σεξουαλικότητα". Η δραστηριότητα αυτή ονομάζεται "Mystery Box". Ζητήθηκε από τους μαθητές να γράψουν μια ερώτηση ανώνυμα και να την τοποθετήσουν σε ένα καλάθι με σκοπό να απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις την επόμενη ημέρα. Αρκετοί μαθητές δήλωσαν ότι γνώριζαν ήδη τα πάντα και δεν είχαν καμία ερώτηση, γεγονός που είναι ενδιαφέρον, καθώς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, υπήρχαν πολλές παρανοήσεις και προκαταλήψεις. Αυτό θα μπορούσε να οφείλεται στο γεγονός ότι οι μαθητές ήθελαν να φανούν ότι γνώριζαν τα πάντα και να υποκύψουν στη συμμόρφωση των συμμαθητών τους. Οι υπόλοιπες ερωτήσεις που λάβαμε ήταν ερωτήσεις που άνοιξαν τα μάτια. Αυτό που ενδιαφέρει τους μαθητές είναι κάποιες απαντήσεις σε κρίσιμα γι' αυτούς θέματα. Για παράδειγμα: *πότε είναι η κατάλληλη στιγμή για να ξεκινήσουν τη σεξουαλική τους ζωή, πώς να φλερτάρουν, γιατί οι άνθρωποι βιάζουν, πώς μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τη σεξουαλική παρενόχληση, τι γίνεται αν η παρενόχληση προέρχεται από ένα μέλος της οικογένειας, ακόμα και πώς να μεγαλώσουμε ένα πέος*. Είναι σύνηθες για τους μαθητές αυτής της ηλικίας να συγκρίνουν τον εαυτό τους με τις εικόνες που βλέπουν γύρω τους (στην πορνογραφία ή ακόμη και σε συζητήσεις με τους συνομηλίκους τους). Ενδιαφέρθηκαν να συζητήσουν σημαντικά θέματα που τους προκαλούσαν άγχος. Η δραστηριότητα αυτή διήρκεσε 40 λεπτά, αλλά χρειαζόταν περισσότερος χρόνος. Οι συμμετέχοντες ήταν ενθουσιασμένοι με την ιδέα αυτής της δραστηριότητας, καθώς επρόκειτο να συζητήσουν σημαντικά θέματα και να λάβουν απαντήσεις στα ερωτήματά τους.

Κατά τη διάρκεια της συλλογής των απαντήσεων, διαπιστώθηκε ότι δύο από τους μαθητές μπορεί να είχαν αντιμετωπίσει σεξουαλική παρενόχληση από την οικογένειά τους. Ο ένας από αυτούς ρώτησε *τι πρέπει να κάνει ο μαθητής αν ένα μέλος της οικογένειας τον παρενοχλήσει σεξουαλικά*. Ο δεύτερος ζητούσε καθοδήγηση για το *πώς να βοηθήσει έναν φίλο που παρενοχλείται σεξουαλικά*

από μέλος της οικογένειάς του χωρίς να θέσει τον εαυτό του ή τον φίλο του σε κίνδυνο. Φυσικά, οι εκπαιδευτικοί και ο ψυχολόγος του σχολείου ενημερώθηκαν για τις δύο αυτές καταστάσεις ώστε να παρέμβουν για να βοηθήσουν τους μαθητές που είχαν ανάγκη. Στους μαθητές δόθηκαν οι απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης παρόμοιων καταστάσεων και πρόσβαση σε μια εθνική ανώνυμη τηλεφωνική γραμμή βοήθειας και σε πηγές για περισσότερες πληροφορίες. Η σημασία της συμπερίληψης του θέματος "σεξουαλική παρενόχληση" στο υλικό INCLUDED είναι προφανής.

Πνευματικό Αποτέλεσμα 2

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, στο ΠΑ2, όλοι οι εταίροι συνέβαλαν στην ανάπτυξη ενός δωρεάν πολύγλωσσου ηλεκτρονικού μαθήματος για τους εκπαιδευτικούς των σχολείων και το προσωπικό υποστήριξης (σχολικοί νοσηλευτές, σχολικοί σύμβουλοι κ.λπ.). Το ηλεκτρονικό μάθημα διδασκαλίας της σεξουαλικής αγωγής χωρίς αποκλεισμούς μέσω δημιουργικών μεθόδων βασίζεται στην ερευνητική φάση κάθε εταίρου από το ΠΑ1, καθώς και στα αποτελέσματα της πιλοτικής εφαρμογής του ΠΑ1, στην οποία συμμετείχαν επίσης εκπαιδευτικοί και δάσκαλοι. Στόχος του ηλεκτρονικού μαθήματος ήταν η ανάπτυξη εκπαιδευτικών πόρων για την υποστήριξη του προσωπικού των σχολείων ώστε να είναι σε θέση να παραδίδουν μαθήματα σεξουαλικής αγωγής μέσω δημιουργικών, ομαδοσυνεργατικών και ενσώματων μεθόδων, όπως το Θέατρο του Καταπιεσμένου. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το περιεχόμενο αναπτύχθηκε μέσω μιας ολιστικής, υγιούς, χωρίς αποκλεισμούς, κριτικής προσέγγισης και θετικής σεξουαλικής αγωγής. Το τελευταίο είναι πολύ σημαντικό, διότι το πρόγραμμα στοχεύει να συμπεριλάβει κάθε μαθητή ανεξάρτητα από το φύλο, τη φυλή, τις ικανότητες, τον σεξουαλικό προσανατολισμό κ.λπ.

Κάθε εταίρος όχι μόνο συνέβαλε στην ανάπτυξη των ενοτήτων, αλλά και μετέφρασε και προσαρμοσε το πλαίσιο στα εθνικά του πλαίσια. Στην Ελλάδα, το RDPSEA και το KMOP συνεργάστηκαν και πάλι με τα σχολεία από την πιλοτική εφαρμογή του ΠΑ1, καθώς και με ένα ακόμη σχολείο για το οποίο ενδιαφερόταν, αλλά αυτή τη φορά μόνο με τους εκπαιδευτικούς. Η ηλεκτρονική σειρά μαθημάτων παρουσιάστηκε και εξηγήθηκε στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια της πιλοτικής εφαρμογής του ΠΑ3 (Οδηγός για εκπαιδευτικούς και οικογένειες), ενώ η πιλοτική εφαρμογή του ΠΑ2 ήταν ασύγχρονη. Ζητήσαμε από τους εκπαιδευτικούς και το προσωπικό των σχολείων να συνδεθούν στην πλατφόρμα στον δικό τους χρόνο, να παρακολουθήσουν το μάθημα και τα μικρά τεστ για ατομικό αναστοχασμό και στη συνέχεια να παράσχουν τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους.

Πνευματικό Αποτέλεσμα 3

Το 3^ο Πνευματικό Αποτέλεσμα του έργου είχε ως στόχο να υποστηρίξει το ρόλο των οικογενειών στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους (συμπεριλαμβανομένων των παιδιών με νοητική αναπηρία) και να βελτιώσει την αλληλεπίδραση και τη σχέση τους με το σχολικό σύστημα. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του ΠΑ3 όλοι οι εταίροι συνέβαλαν στην ανάπτυξη ενός μεθοδολογικού οδηγού (σε μορφή PDF) για σχολεία με δραστηριότητες για γονείς και εκπαιδευτικούς. Ο οδηγός αυτός αποσκοπεί στην εμπλοκή των οικογενειών στα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής, μέσω της ενεργού συμμετοχής και της εκπαίδευσής τους στη σεξουαλική αγωγή.

Πριν από την ανάπτυξη του περιεχομένου του Οδηγού, πραγματοποιήσαμε μια σειρά συνεντεύξεων με εκπαιδευτικούς σχετικά με τη σχέση τους με τις οικογένειες και τον τρόπο με τον οποίο θα εμπλακούν οι οικογένειες, ιδίως στο θέμα της σεξουαλικής αγωγής. Παρόλο που μόνο ένας από τους ερωτηθέντες έχει συμμετάσχει σε κατάλληλη εκπαίδευση σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή, όλοι δήλωσαν ότι ενδιαφέρονται να μάθουν και να εκπαιδευτούν και να ενημερωθούν για το θέμα αυτό. Δήλωσαν επίσης ότι όχι μόνο μέσω της εκπαίδευσής τους αλλά και μέσω της χρήσης διαδραστικών εργαλείων οι μαθητές θα είναι σε θέση να κατανοήσουν και να συμμετέχουν ενεργά σε ένα μάθημα σεξουαλικής αγωγής. Όσον αφορά τη σχέση με τις οικογένειες και την εμπλοκή τους στη σεξουαλική αγωγή, δεν ήταν θετικοί σε αυτό. Μία από τους ερωτώμενους δήλωσε ότι θα την ανησυχούσε αν χρειαζόταν μια συζήτηση σχετικά με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση με τους γονείς, ενώ ένας άλλος δήλωσε ότι υπήρξε αποδοκιμασία και αρνητικές αντιδράσεις από τους γονείς σχετικά με ένα μάθημα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Όλοι τους πιστεύουν ότι είναι πολύ σημαντικό να έχουν τις οικογένειες και τους γονείς στο πλευρό τους, διότι με αυτόν τον τρόπο οι γονείς μπορούν να γίνουν παιδαγωγοί για τα παιδιά τους και να τα βοηθήσουν επίσης. Συνολικά, δεν υπάρχει μια κοινή, εθνική εκπαίδευση για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή και πολλά από τα στερεότυπα είναι αποτέλεσμα της οικογένειας. Οι οικογένειες δεν ασχολούνται τόσο πολύ με το σχολικό σύστημα, ειδικά με τα μαθήματα σεξουαλικής αγωγής, οπότε έχουν αρνητικές αντιδράσεις. Αξίζει να αναφερθεί ότι είναι πραγματικά σημαντικό να ανοίξει ένας διάλογος για τη σεξουαλική αγωγή μεταξύ σχολείων, οικογενειών και μαθητών για να σπάσουν τα ταμπού και να παρέχουν γνώσεις.

Αφού συγκεντρώσαμε τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων, αναπτύξαμε τα εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε στον Οδηγό. Όλα τα εργαλεία είναι διαδραστικές δραστηριότητες για τους εκπαιδευτικούς και τις οικογένειες που έχουν ως στόχο να ανοίξουν τον διάλογο μεταξύ τους. Η πιλοτική εφαρμογή του ΠΑ3 πραγματοποιήθηκε στο 2^ο Γυμνάσιο Αλίμου στις 8 και 9 Φεβρουαρίου 2023 από τις 14:00 έως τις 20:00. Στην πιλοτική εφαρμογή συμμετείχαν συνολικά 25 άτομα (2 άνδρες και 23 γυναίκες) από 24 έως 60 ετών. Στην ομάδα συμμετείχαν εκπαιδευτικοί, γονείς και προσωπικό του σχολείου (ψυχολόγοι, σχολική νοσηλεύτρια και κοινωνικοί λειτουργοί). Οι εκπαιδευτικοί προέρχονταν από δύο σχολεία γενικής εκπαίδευσης και ένα σχολείο ειδικής αγωγής.

Μετά την ολοκλήρωση της κατάρτισης, οι συμμετέχοντες παρέιχαν ανατροφοδότηση μέσω ερωτηματολογίου αξιολόγησης. Συνολικά, η πιλοτική εφαρμογή ήταν εξαιρετικά επιτυχής και οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι ήταν ικανοποιημένοι από το σχεδιασμό της κατάρτισης. Απέκτησαν νέες γνώσεις, αλληλεπίδρασαν με συναδέλφους και οικογένειες, αντάλλαξαν ιδέες και συζήτησαν απαιτητικά θέματα. Στην αξιολόγησή τους, όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι οι διαδραστικές, ενσώματες θεατρικές δραστηριότητες ήταν οι πιο απαιτητικές αλλά ταυτόχρονα οι πιο ενδιαφέρουσες και χρήσιμες. Ορισμένοι από τους εκπαιδευτικούς δήλωσαν ότι είναι σημαντικό να ανοίξει ο διάλογος μεταξύ των οικογενειών μέσω τέτοιου είδους δραστηριοτήτων και ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ τους βοηθά να ξεπεραστούν οι αντιστάσεις και οι αρνητικές αντιδράσεις των οικογενειών τους. Όσον αφορά τις οικογένειες, όλοι τους τόνισαν τη σημασία της σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία, ενώ ορισμένοι από αυτούς δήλωσαν ότι η κατάρτιση τους βοήθησε να αλλάξουν τις στερεοτυπικές τους απόψεις. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μόνο 2 στους 5 συμμετέχοντες εμπιστεύονται τους

εκπαιδευτικούς σχετικά με την εφαρμογή της σεξουαλικής αγωγής, επειδή πιστεύουν ότι δεν είναι καλά ενημερωμένοι, καλά προετοιμασμένοι και εκπαιδευμένοι.

Συστάσεις Πολιτικής

-] Εφαρμογή ενός εθνικού προγράμματος σεξουαλικής αγωγής σε όλα τα σχολεία, γενικά, ειδικά και επαγγελματικά, το οποίο θα περιλαμβάνει μια ολοκληρωμένη και συμπεριληπτική προσέγγιση της σεξουαλικής αγωγής, καλύπτοντας όλες τις πτυχές της σεξουαλικής υγείας, των σχέσεων και της ταυτότητας φύλου.
-] Παροχή υποχρεωτικής και ολοκληρωμένης κατάρτισης για τους/-τις εκπαιδευτικούς και το προσωπικό των σχολείων σε θέματα σεξουαλικής αγωγής, συμπεριλαμβανομένων θεμάτων όπως οι υγιείς σχέσεις, η συναίνεση, ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου, ώστε να διασφαλιστεί ότι είναι καλά ενημερωμένοι και προετοιμασμένοι να παραδίδουν μαθήματα σεξουαλικής αγωγής.
-] Ενθάρρυνση και διευκόλυνση της συμμετοχής των γονέων και των οικογενειών στα προγράμματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, μέσω της ενεργού συμμετοχής τους και της εκπαίδευσής τους στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, ώστε να βελτιωθεί η σχέση τους με το σχολικό σύστημα και να υποστηριχθεί ο ρόλος τους στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους.
-] Προώθηση της χρήσης δημιουργικών, συμμετοχικών και ενσώματων μεθόδων, όπως το θέατρο ή οι διαδραστικές δραστηριότητες, για την παροχή μαθημάτων σεξουαλικής αγωγής, καθώς αυτές οι μέθοδοι έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές για την εμπλοκή των μαθητών και τη διευκόλυνση του διαλόγου για ευαίσθητα θέματα.
-] Ανάπτυξη και εφαρμογή στρατηγικών για την καταπολέμηση του στίγματος και των διακρίσεων με βάση την ταυτότητα φύλου, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τη φυλή και την αναπηρία, εντός των σχολείων και των κοινοτήτων, ώστε να δημιουργηθεί ένα ασφαλές και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλον για όλους τους/τις μαθητές/-τριες.
-] Παρακολούθηση και τακτική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής, μέσω της χρήσης ερευνών και ανατροφοδότησης από μαθητές/-τριες, γονείς και εκπαιδευτικούς, ώστε να διασφαλίζεται ότι ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών/-τριών και αντιμετωπίζουν τις ανησυχίες όλων των ενδιαφερομένων.
-] Παροχή χρηματοδότησης και υποστήριξης για την ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων και πόρων σεξουαλικής αγωγής, ώστε να διασφαλιστεί ότι όλα τα σχολεία και οι κοινότητες έχουν πρόσβαση στους πόρους που χρειάζονται για να παρέχουν ολοκληρωμένη και χωρίς αποκλεισμούς σεξουαλική αγωγή σε όλους τους μαθητές.

Συμπέρασμα

Εν κατακλείδι, η υλοποίηση του προγράμματος INCLUDED ήταν μια επιτυχημένη προσπάθεια για την παροχή ολοκληρωμένης σεξουαλικής εκπαίδευσης στους μαθητές με τρόπο που να είναι

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

συμπεριληπτικός, διατομεακός και να σέβεται τις διαφορετικές κουλτούρες και ταυτότητες. Μέσω των συνεργατικών προσπαθειών των εταίρων του έργου, το έργο πέτυχε τους κύριους στόχους του, οι οποίοι ήταν η ανάπτυξη καινοτόμου, διαδραστικού και ομαδοσυνεργατικού διδακτικού υλικού και προγραμμάτων κατάρτισης για εκπαιδευτικούς, παιδαγωγούς και γονείς για την παροχή σεξουαλικής αγωγής μέσω δημιουργικών μεθόδων.

Ο αντίκτυπος του έργου είναι σημαντικός, καθώς αφορά μια κρίσιμη πτυχή της υγείας και της ευημερίας των μαθητών, καθώς και της κοινωνικής και συναισθηματικής τους ανάπτυξης. Το έργο έχει συμβάλει στην προώθηση πολιτικών και πρακτικών σεξουαλικής αγωγής που είναι χωρίς αποκλεισμούς, με σεβασμό και ανταποκρίνονται στις ανάγκες κάθε μαθητή/-τριας. Έχει επίσης αυξήσει την ευαισθητοποίηση και τις γνώσεις των εκπαιδευτικών, των παιδαγωγών και των γονέων σχετικά με τη σεξουαλική αγωγή και τους παρείχε τα εργαλεία και τις στρατηγικές για την παροχή ολοκληρωμένης σεξουαλικής αγωγής μέσω δημιουργικών και συμμετοχικών μεθόδων.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

IMPRESSUM

Συγγραφή και Επεξεργασία

Στο KMOP – Education and Innovation Hub

Επαμεινώνδας Κουταβέλης

Μαρίνα Νάτσια

Στο Anziani e Non Solo

Laura Stanzani

Veronica Cattini

Στην Associació La Xixa Teatre

Adrián Crescini

Daniela Eletti

Lorena Valencia

Merixell Martínez Bellafont

Nicola Paganoni

Valentina Narvaez Bravo

Στο Merseyside Expanding Horizons

Anja Marojevic

Anna Bellan

Erisjan Bregu

Salma Aladdin

Sarah Harou

Stacey Robinson

Στο KMOP Skopje

Kristina Vasileska

Vaska Bojadzi

Στην Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αττικής

Αικατερίνη Αραμπατζή

Ελένη Μπογιατζιδάκη

Γιώργος Μπαλαμώτης

Γιώργος Κοσύβας

Νάγια Μποέμη

Στο Sexmatters

Dominique Borm

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Vesper Veer Visser
Taoufik Boulachioukh

Σχεδιασμός και διάταξη εξωφύλλου

Rita Seneca
Licia Boccaletti

Μετάφραση

Σάρρα Μαυρίδου, Επαμεινώνδας Κουταβέλης και Μαρίνα Νάτσια (Ελληνικά)

Διάταξη των μεταφρασμένων κειμένων

Επαμεινώνδας Κουταβέλης και Μαρίνα Νάτσια (Ελληνικά)

